

Fremtidens arbejdsmarked – set i et kønsperspektiv

Rambøll Management har for A4 udarbejdet en analyse, hvori fremtidens arbejdsmarked belyses. Første del af denne analyse blev offentliggjort i A4, mandag d. 20. september 2004.

Analysens udgangspunkt er otte forskellige lønmodtagerprofiler, der hver især repræsenterer bestemte grupper på arbejdsmarkedet. Disse profiler er analyseret i forhold til brancher, og dette har givet et overblik over de senere års udvikling. Dette overblik giver mulighed for at pege på hvilke områder på arbejdsmarkedet der kan betegnes som truede, sårbare og sikre. Dynamikken er blevet analyseret gennem bevægelserne i de forskellige lønmodtagerprofiler. Således er det muligt at give et svar på hvilke grupper på arbejdsmarkedet der er under pres, og hvorvidt udviklingen er særlig udtalt for kvinder eller mænd eller særlig udtalt i visse regioner.

Dette notat omhandler den udvikling, der er sket for mænd og kvinder, dels på arbejdsmarkedet, dels uddannelsesmæssigt.

Udviklingen på mænd og kvinders jobmarkeder

Ser vi imidlertid først på den *generelle udvikling* inden for de forskellige brancher, viste analysen af 20. september, at *vækstbrancherne* især skal findes inden for forretningsservice, men også inden for sundhed og sociale institutioner, samt i bygge og anlæg. Omvendt har der været en *tilbagegang* i antallet af arbejdspladser i de industrielle brancher, samt på energi og vandforsyningsområdet (for en uddybning heraf, se tidligere offentliggjorte dokument).

Det er således især de videnstunge brancher, samt i omsorgs- og sundhedsbrancherne, der opleves fremgang i antallet af arbejdspladser, mens industrien generelt set er under pres og mister arbejdspladser. Disse tendenser på brancheniveau kan også genfindes når vi ser på den samlede udvikling for de 8 lønmodtagerprofiler. Tabel 1 viser således, at der er tre lønmodtagerprofiler, der alle har oplevet en betydelig vækst i antallet af jobs i perioden 1998-2002. De tre lønmodtagerprofiler, hvor antallet af jobs er vokset, er:

- Håndværkspræget arbejde, der kræver faglig uddannelse (fx baker, smed, tømrer, maskinelt præcisionsarbejde m.v.)
- Fagligt arbejde med mellemlange uddannelser (fx pædagog, lærer, sygeplejerske, speditør, politibetjent)
- Specialiseret arbejde, der kræver en høj uddannelse (fx ingeniør, produktudvikler, journalistisk arbejde m.v.).

Rambøll Management

Nørregade 7A
DK-1165 København K
Denmark
Tlf: 3397 8200
Fax: 3397 8233
www.ramboll-management.dk

Dato 2004-09-24

Omvendt viser tabellen også, at manuelt arbejde og servicearbejde, som ikke kræver uddannelse, samt salg og kundebetjening, ledelse og administrativt arbejde har oplevet en nedgang i antallet af beskæftigede.

Tabel 1. Lønmodtagerprofiler 1998 og 2002 – udvikling i jobs

Lønmodtagerprofiler	1998	2002	Vækst 98/02
Lmp 1 Lavt uddannet operatør og industriorienteret arbejde	255753	250766	-1,95%
Lmp 2 Håndværkspræget arbejde med faglig uddannelse	325077	358258	10,21%
Lmp 3 Fagligt arbejde med mellemlange uddannelser	163574	179488	9,73%
Lmp 4 Specialister med høj uddannelse	95685	110245	15,22%
Lmp 5 Lavt uddannede servicemedarbejdere	138420	118857	-14,13%
Lmp 6 Salg og kundebetjening	131064	112306	-14,31%
Lmp 7 Administration, IT og økonomi	286618	271186	-5,38%
Lmp 8 Ledelse	107925	86661	-19,70%

Deler vi disse 8 lønmodtagerprofiler op på køn, fremkommer der et billede af, at kvinder samlet set har oplevet en større beskæftigelsesfremgang end mænd, jf. tabel 2 på næste side. Derudover viser tabellen, at kvinderne har opnået betydelig større andel af jobbene i de tre store vækstområder, end mændene har. Det er således karakteristisk at:

- Kvindernes beskæftigelse med håndværkspræget arbejde, der kræver *faglig uddannelse*, er vokset med 45%. Mændenes beskæftigelse inden for samme område er kun vokset med knap 5%.
- Kvindernes beskæftigelse inden for faglige områder, der kræver en *mellemlang uddannelse*, er vokset med 12%. Mændenes tilsvarende jobvækst er knap 2%.
- Endelig er kvindernes job inden for højt specialiserede områder, der kræver en *høj uddannelse*, vokset med hele 26%.

Mændenes tilsvarende jobvækst inden for samme område er knap 9%.

Omvendt viser tabellen også, at kvindernes beskæftigelse som lavt uddannede servicemedarbejdere er faldet med 16%, ligesom de i mindre grad end tidligere er beskæftigede med salg og kundebetjening. Samme negative tendenser gør sig generelt set gældende for mændene.

Tabel 2: Udvikling i lønmodtagerprofiler, fordelt på køn. Pct.

Lønmodtagerprofil	<i>Kvinder</i>	<i>Mænd</i>	<i>Vækst 98/02</i>
Lmp 1 Lavt uddannet operatør og industriorienteret arbejde	2,59%	-4,41%	-1,95%
Lmp 2 Håndværkspræget arbejde med faglig uddannelse	45,34%	4,85%	10,21%
Lmp 3 Fagligt arbejde med mellemlange uddannelser	12,43%	1,85%	9,73%
Lmp 4 Specialister med høj uddannelse	26,10%	8,63%	15,22%
Lmp 5 Lavt uddannede servicemedarbejdere	-16,31%	-6,87%	-14,13%
Lmp 6 Salg og kundebetjening	-9,24%	-19,05%	-14,31%
Lmp 7 Administration, IT og økonomi	-6,44%	-2,50%	-5,38%
Lmp 8 Ledelse	-7,35%	-22,36%	-19,70%
I alt	4,60%	0,01%	2,13%

Samlet set kan det således konstateres, at kvindernes beskæftigelse er vokset inden for de områder, der kræver faglig, mellemlang eller en høj uddannelse, og at kvindernes jobvækst inden for disse områder er betydeligt større end mænds. Samtidig kan det konstateres, at det er inden for disse områder, hvor jobbene i disse år skabes, mens job, der ikke kræver uddannelse, forsvinder, herunder er særligt de ufaglærte jobs i industrien truede.

Kvinder og mænds uddannelsesmønstre – før og nu

Ovenfor har vi tegnet et billede af, at de ufaglærte industri-jobs forsvinder, mens der sker en vækst i antallet af arbejdspladser der kræver en videregående uddannelse, samt inden for social/omsorgs og

sundhedsområdet. For at vide, hvordan mænd og kvinder er rustet til disse udviklinger, er det nødvendigt at se på mænd og kvinders uddannelsesmønstre. Det gør vi neden for.

Historiske uddannelsesmønstre

Historisk set har danske mænd og kvinder uddannet sig forskelligt på en række punkter:

- Mænd har uddannet sig *hyppigere* end kvinder, dvs. at langt flere mænd end kvinder historisk set har taget en uddannelse.
- Mænd har uddannet sig *længere* end kvinder, dvs. mænd også har mere længerevarende uddannelser end kvinderne historisk set har haft.

Disse forhold afspejler sig *fortsat* i tallene for hele befolkningen – dvs. at når vi ser på befolkningens *samlede* uddannelsesniveau, er der *stadig flere* mænd end kvinder, der har en uddannelse, og mændene har *længere uddannelser* end kvinderne har.

Billedet af, at danske mænd er bedre uddannede end kvinder er imidlertid ved at ændre sig – det kan vi konstatere ved at se på, hvordan mænd og kvinder uddanner sig i dag, og ved at undersøge, hvordan de to køns uddannelsesmønstre har udviklet sig gennem de sidste par årtier, herunder i særdeleshed det sidste årti. Dette gør vi nedenfor.

Fordelingen af mænd og kvinder, der får en uddannelse i dag

Først ser vi på, hvordan mænd og kvinders uddannelsesmønstre *samlet set* har udviklet sig siden 1992 – dvs. at vi igen betragter befolkningen som helhed.

Tabellen nedenfor viser, at kvindernes andel af de, der kun får en grundskoleuddannelse har været *faldende* siden 1992. Tabellen viser endvidere, at kvindernes andel på stort set alle de øvre læggende uddannelsesniveauer har været stigende siden 1992.

Et interessant udviklingstræk består i, at kvinderne i dag udgør 61% af alle, der har en mellemlang, videregående uddannelse. Mest interessant er det imidlertid, at kvinderne er gået fra at udgøre 22% af alle bachelorer i 1992, til i 2000 at udgøre 51% af samtlige bachelorer. Denne udvikling er spændende fordi en bacheloruddannelse typisk er forløber til en kandidatuddannelse, og da så mange kvinder i dag er bachelorer, vil disse høje tal på bachelorniveau om kun ganske få år smitte markant af på kvindernes andel af de, der har en lang, videregående uddannelse. Udviklingen er også interessant fordi den forløber over meget kort tid – på kun 8 år går kvinderne fra at udgøre 1/5 af de uddannede bachelorer, til at udgøre halvdelen.

Tabel 2. Befolkningens (30-64 år) højeste fuldførte uddannelse. Kvindernes procentvise andel heraf.

	Kvindens andel i procent				
	1992	1994	1996	1998	2000
I alt	50	50	49	49	49
Grundskole eller uoplyst	57	56	55	55	54
Almen gymnasial	46	47	48	49	49
Erhvervsgymnasial	39	45	49	51	51
Erhvervsfaglig	42	42	43	43	44
Kort videregående	52	52	51	50	49
Mellemlang videregående	58	59	59	60	61
Bachelor	22	30	40	47	51
Lang videregående	30	32	33	35	36

Som anført viser tabellen ovenfor imidlertid kvindernes andel af *hele* befolkningens uddannelsesniveau. Det betyder, at tallene, der vises i tabellen, er inklusiv de mange ældre generationer af mænd og kvinder, hvor normen var, at mændene uddannede sig, og kvinder ikke gjorde det. Tabellen kan med andre ord ikke vise, hvor mange kvinder, der *i dag* uddanner sig i forhold til mænd. Så for rigtigt at få et indtryk af, i hvor høj grad mænd og kvinders uddannelsesmønstre ændrer sig i disse år, må man se på, hvem der *i dag er elever i uddannelsessystemet*.

Adgangen til de videregående uddannelser foregår gennem ungdomsuddannelserne, og her er der gennem de sidste par årtier sket en markant udvikling i, hvordan de unge kvinder og mænd vælger. Pigerne vælger således i stadig stigende grad gymnasiet, mens drengene vælger de erhvervsfaglige uddannelser.

Dette søgemønster på ungdomsuddannelserne afspejler sig allerede i dag i de to køns optag på de videregående uddannelser. Som tabellen neden for viser, er kvinderne således i dag i klart overtal på de mellemlange, videregående uddannelser, de er i svagt overtal på bachelorniveau, og endelig er fordelingen på de lange videregående uddannelser næsten lige – men som tallene på bachelorniveau vidner om, vil kvinderne også ende med at være i overtal på de lange videregående uddannelser. Det historiske mønster, hvor mænd har uddannet sig hyppigere og længere end kvinder er, som tabellen viser, altså brudt – og alt i alt er der i dag flere kvinder under uddannelse, end der er mænd

Tabel 3. Elever i uddannelsessystemet 2001 (Statistisk Årbog 2003, tabel 89).

	Mænd	Kvinder	Kvindes andel i procent
I alt	544.148	560.815	50,7
Grundskole/forberedende	353.187	338.856	49,0
Gymnasiale	43.576	56.391	56,4
Erhvervsfaglige	64.314	53.012	45,1
Kort videregående	12.043	8.931	42,6
Mellemlang videregående	20.511	49.136	70,5
Bachelor	21.111	24.655	53,9
Lang videregående	29.405	29.834	50,4

Det er alment kendt, at befolkningens uddannelsesniveau som helhed er voksende. *Det nye er, at det er kvinderne, der bærer det største ansvar for det stigende uddannelsesniveau. Ifølge Undervisningsministeriet er det således nu 50% af en kvindelig årgang, der får en videregående uddannelse, mens kun 35% af en mandlig årgang får en videregående uddannelse* (Pressemeddelelse fra Undervisningsministeriet, august 2004: "Kvinderne stormer frem").

Tidligere var det endvidere sådan, at der var en større andel af en pigeårgang end en drengårgang der slet ikke fik nogen uddannelse, men for årgangene, der forlod grundskolen omkring 1985 har det vendt. Nu er der en større andel af drengene end pigerne, der ikke får sig en uddannelse.

Analyse

Ovenfor har vi vist, at kvinderne i dag uddanner sig både hyppigere og længere end mændene – dvs. den omvendte situation af, hvad vi har kendt gennem det tyvende århundrede.

Dette indebærer blandt andet, at mange fag er i færd med at "skifte køn". Hvor læger, tandlæger, advokater, professorer og erhvervsledere i gamle dage næsten altid var mænd, vil fremtiden se ganske anderledes ud. "Kønnet" på en lang række professioner vil altså skifte fra at blive forbundet med en mand til at være forbundet med en kvinde, om end det naturligvis vil tage en årrække, inden nogle af disse situationer nås.

Vi har også vist, at den jobvækst, der sker i samfundet, i høj grad er knyttet til uddannelse – dvs. at der sker vækst inden for de uddannede

jobprofiler, samt inden for social og sundhedsområdet, mens det ufaglærte arbejde i industrien forsvinder.

Når man sammenholder disse to udviklinger, betyder det alt andet lige, at kvinderne vil være langt bedre rustet på fremtidens arbejdsmarked, mens mændene vil være ringere stillet, end de hidtil har været. Det skyldes som vist, at fremtidens job kræver uddannelse, og at kvinderne her er ved at give dem selv et forspring, som vi ikke har oplevet før. Det skyldes også, at kvinderne traditionelt set har været massivt beskæftigede inden for omsorgs og –sundhedsområderne, og at de her også har mulighed for at varetage de meget kortuddannede jobfunktioner, som mændene normalt ikke søger, fx sosu-hjælper og lign. Både på det uddannede og det meget kortuddannede jobmarked peger tallene således i retning af, at kvinderne i fremtiden vil være bedre rustet end mændene.

For yderligere metodebeskrivelse og resultater på branche og regionsniveau, se også tidligere offentliggjorte notat af 20. september fra Rambøll Management